

A kötet végén egy kis utónévszótár található, amely több mint 350 szócikket foglal magába (105–179), ám arra való utalást nem tartalmaz, hogy honnan származik a névanyag. A korpusz főként régi és modern román keresztnéveket tartalmaz, amelyeket etimológiai és jelentéstani magyarázatok követnek. Néhány név esetében a szerző utal arra, hogy milyen híres személyiségek viselik az adott nevet, legtöbb esetben pedig a becézett formát is megadja; nem tünteti fel azonban például az adott nevekhez kapcsolódó hivatalos névnapot.

A felhasznált irodalmat a szerző három részre osztva adja meg: általános művek, névtani szakmunkák, valamint módszertani dolgozatok (180–183).

3. ILEANA IONIȚĂ-IANCU munkája szakmailag megalapozott, egyúttal közérthető, főként a nagyközönség számára szóló könyv, melynek révén tovább gazdagodott a román személynévanyagot bemutató művek sora.

MÁR ORSOLYA

Bukaresti Tudományegyetem
Idegen Nyelvek és Irodalmak Kar

Deonomasticon Italicum. Dizionario storico dei derivati da nomi geografici e da nomi di persona 1–4. Con supplemento bibliografico
[Deonomasticon Italicum. A földrajzi nevekből és a személynevekből
kialakult származékalakok történeti szótára 1-4.
Kiegészítő bibliográfiával]

Szerkesztő: WOLFGANG SCHWEICKARD. Niemeyer, Tübingen, 1997–2013. 1. 780 lap,
2. 802 lap, 3. 869 lap, 4. 822 lap, bibliográfia: 530 lap

1. WOLFGANG SCHWEICKARD, a saarlandi egyetem professzora 1997-ben indította útjára nagyszabású vállalkozását, mely az olaszban köznevesült (akár idegen eredetű) tulajdonnevek szótárának elkészítését tűzte ki célul. A mű első része, a helynevekből alakult köznevekre vonatkozó négy kötet 2013-ban teljessé vált; tovább folyik ugyanakkor a két kötetesre tervezett, a személynevek köznevesült alakjait számba vevő rész szerkesztése.¹

2. A Deonomasticon Italicum (DI.) megszerkesztésének ötletéről és céljáról a saarlandi egyetem portálján is elérhető az a német nyelvű tájékoztató tanulmány (Projektbeschreibung),² amelyet a szerző kötetben is publikált.³ Ebben az írásban megtalálható az *eschimesi* 'eszkimó(k)' mintaszócikke is.

¹ Ebből a részből eddig négy mintaszócikk (*Brougham* és *Fahrenheit*, továbbá *Lutero* és *Cicerone*) jelent meg a Rivista Italiana di Onomasticában (2012: 461–466. és 2013: 129–136, 467–473).

² <http://www.romanistik.uni-saarland.de/de/schweickard/deonomasticon-italicum.html> (2014. 09. 10.)

³ STÄDTLER, THOMAS Hrsg. 2003. *Wissenschaftliche Lexikographie im Deutschsprachigem Raum*. Universitätsverlag Winter, Heidelberg. 127–136.

A szótár koncepciójának kimunkálása 1987-ben kezdődött, 1996-tól folyamodtak a szerkesztők támogatásért a Deutsche Forschungsgemeinschafthoz, és 2002-ben zárult le az első kötet szerkesztése (ez eleinte füzetekben jelent meg). A szótár célja az olasz köznevesült alakok szisztematikus feldolgozása, mert ezek jelenléte az általános szótárakban esetleges, illetve ha szerepelnek is, magyarázatuk gyakran nem kielégítő. Az elsődleges célközönség az italianisták és a romanisták köre. A DI. olasz nyelvű, adatokkal dokumentált történeti és etimológiai szótár, melyben a tulajdonnévi címszavak után a belőlük képzett alakok sorakoznak, forrásmegjelöléssel és jelentésmagyarázatokkal. A hagyományos cédulázással, illetve modern eszközökkel egyaránt zajló anyaggyűjtés széles skálán történt (régí szövegektől internetes korpuszokig).

2.1. Az egyes kötetek élén mindig rendkívül rövid (csak olasz nyelvű) bevezetés áll. Ebben a következő adatok szerepelnek: a munkatársak felsorolása, a bibliográfia növekedési adatai, a kötetben címszóként szereplő földrajzi nevek listája, az időközben publikált recenziók felsorolása (az első három kötetről eddig összesen 43 ismertetés látott napvilágot neves szakfolyóiratokban és szakértő bírálók tollából), a hivatalos támogatók neve, köszönet a kollégáknak (hangsúlyosan MAX PFISTERnek).

Kiegészítő kötetként (2013-ban már második kiadásban) látott napvilágot az apparátuskötet. Ennek bibliográfiai részében a főszerkesztő szavai szerint 15 000 tétel sorakozik, és ugyanitt található meg a szótári részben, illetve a bibliográfiában alkalmazott rövidítések feloldása is.

2.2. A szótárban az oldaltükör két hasábra oszlik. A hasábok bal margóin lévő, ötösével ugró (5, 10, 15 stb.) kis számok a sorok számát jelölik (egy-egy oldalon a két hasábon összesen átlagosan 100 sor van): ennek a módszernek az alkalmazása a keresést, idézést nagyon megkönnyíti.

A címszólista nem törekszik teljességre, hanem átgondolt válogatás eredménye. Ennek a célja az, hogy a DETI,⁴ illetve a (jelenleg a 12. kötetnél tartó) LEI,⁵ alapvető fontosságú olasz szótárakban szereplő, jól megszerkesztett szócikkekkel ne legyenek felesleges átfedések. Ezért a DI., illetve a LEI. főszerkesztői már 1998-ban meg is egyeztek abban, hogy a köznevesült származékok szócikkei csak az előbbiben kapnak helyet (vö. DI. 1: iv).

A szócikkek élén a vastagon szedett címszó áll. Ez lehet olasz vagy idegen eredetű földrajzi név, továbbá népnév (ezek között számos kihalt népet jelölő szó szerepel: *alani*, *alemanni*, *celti*). A többtagú olasz tulajdonnevek köznévi eleme zárójelben áll a tulajdonnévi rész után: *Baltico (mar)*, *Bermude (isole)*, *Binn (valle di)*, *Cèca (Repubblica)*. Az idegen eredetű földrajzi nevek lehetnek címszavak eredeti, idegen alakjukban (*Foix*, *Friesach*, *Guildford*) vagy olasz exonimaként (*Francoforte*, *Inghilterra*, *Groninga*), illetve olykor mindkét változat lehet címszó (*Seychelles*, *Seicelle*). A többtagú földrajzi nevek azon elemük alatt vannak ábécébe sorolva, amelyikből a köznevesült alak származik (pl. *Fort Benton* a második elemnél, mert ebből származik a *bentonite* 'vulkáni eredetű kőzet' jelentésű olasz köznévi); ilyen esetekben a másik elem (példánkban: *Fort*) alól utalás

⁴ DETI. = CAPPELLO, TERESA – TAGLIAVINI, CARLO 1981. *Dizionario degli etnici e dei toponimi italiani*. Pàtron, Bologna.

⁵ LEI. = PFISTER, MAX 1984–2012. *Lessico etimologico italiano* 1–12. Dr. Ludwig Reichert Verlag, Wiesbaden. (A 8. kötettől társfőszerkesztő: W. SCHWEICKARD.)

szerepel a címszóra. Utalások egyébként nemcsak címszavakat köthetnek össze, hanem szócikkben előforduló elem is utalhat címszóra (*Edo*: antico nome di → *Tokyo*).

Az alsó indexszámmal elkülönített homonimák (a lexikográfiában megszokott módon) két külön címszóban szerepelnek (*Alessandria*₁ 'egyiptomi metropolisz', *Alessandria*₂ 'piemonti város').

A címszavakban ékezzettel van jelölve a szóhangsúly, illetve (az *e*, *o* esetében) a magán- és mássalhangzók nyíltsága [è, ò] vagy zártsága [é, ó] is.

A címszó után enciklopédikus jellegű információ áll a jelölt földrajzi helyről, pl. „*Budapest Capitale dell'Ungheria, capoluogo della contea di Pest. Fu costituita nel 1873 dalla fusione di → Buda con Óbuda e → Pest*”. Ezt a bevezető szakaszt az olasz források kronologikus felsorolása zárja. Számokkal és betűkkel elválasztva következnek utánuk először a címszóból képzett szavak (melléknevek, főnevek, igék; pl. a *magiari* címszónál: *magiarico*, *magiarismo*, *magiarità*, *magiarizzare*, *magiarizzatore*, *magiarizzazione*), jelentésük (olykor etimológiájuk), továbbá első és további dokumentált előfordulásaik megjelölésével. A források felsorolása igen tetemes részét teszi ki a szócikknek. A nagyon terjedelmes szócikk (pl. a *Róma* városnévé) élén az áttekinthetőség megkönnyítése érdekében egyenesen kis tartalomjegyzék áll. A kötetekben gyakran szerepelnek lábjegyzetben megadott kiegészítő információk.

A szótár módszerét illusztrálja az alábbiakban az *Ungheria* szócikk vázlatos bemutatása. A rövid enciklopédikus leírás („Stato dell'Europa centro-orientale...”) után először magának a földrajzi névnek a változatai állnak, első és későbbi előfordulásaikkal együtt (*Hungaria* 10. sz., *Ungaria* 1250 k., *Ungheria* 1284 k., *Ungarria* 13. sz. második fele, *Orghania* 13. sz. vége, *Ongaria* 1309 k., *Ongharia* 1325 stb.). A továbbiakban a szócikk 1. pontja a népnév főnévi és melléknévi alakváltozatainak, 2. (rövidebb) pontja az állandósult szerkezeteknek van szentelve (itt olyan kifejezések szerepelnek, mint *febbre d'Ungheria* 'tífuszfajta' 1805, *punto d'Ungheria* 'hímzésféle' 1765. stb.) Az 1. pont további öt részre van osztva, mégpedig a népnév fő olasz alakváltozatai szerint (1a: *ungari/ungar*, *ongar*, *ongher* stb.; 1b: *ungario*; 1c: *ungaresco*; 1d: *ungaresi*; 1e: *hungarico*). Ezekben az alpontokon belül vannak felsorolva az olaszban valaha megjelent különböző főnévi és melléknévi jelentések (pl. 1a: *ùngari/ùngar* 'magyar' 1250 k., *ongari* 13. sz. eleje, *ungheri* 1333 k. stb.; *unghero* 'hun' 1322. stb.; *ungaro* 'rabszolga' 1482 k.; *ongari* 'régii magyar pénz' 1383; *unghero* 'férfi nemi szerv' 1545; *ungher* 'a magyar nyelv'; *ongara* 'táncfajta' stb.). Az alpontokon belül elkülönítve szerepelnek továbbá a szókapcsolati (pl. 1a: *ungari*, *ongar* alatt *lingua hongara* 1523), a képzett alakú (pl. 1c: *ungaresco* alatt *ungareschette*; 1d: *ungaresi* alatt *ungheresino*, *ungheresizzare*), illetve az összetételekben való használatok (pl. 1e: *hungarico* alatt *austro-ungarico*).

2.3. A DI. magyar vonatkozású címszavai (és utaló címszavai) a következők kötetenként: 1: *Bùda*, *Budapest*, *Dèbrecen*, *Dràva*, *Danùbio*, *Èsztergom*; 2: *Kocs*; 3: *magiàro*, *Nagyág*, *Pannònia*, *Pest*; 4: *Sabària*, *Seghedìno*, *sìculi*₂, *Strigònia* → *Èsztergom*, *székely* → *sìculi*₂, *Tócai* → *Tókaj*, *Tókaj*; *Transilvànìa*, *ùgri*, *Ungheria*. (Egyéb, távolabbról e körbe vonható címszavak: *Carpàzi*, *Cumànìa*, *Dalmàzia*, *Fiume*, *Lipizza*.) E listában – a *Nagyág* (helynévből képzett *nagyágite* 'kőzetfajta') jelenléte miatt – feltűnik, hogy egyéb magyar helynevekből származó, az olaszba szintén még korábban bekerült kőzetnevek

hiányoznak a szótárból. Neves italianista nyelvészünk, FOGARASI MIKLÓS a DEI⁶ alapján mindet felsorolta egyik tanulmányában⁷ (a *nagyágite* mellett a *kabaite*, *ditroite*, *dognácskaite*, *oravizzite*, *dillnite*, *biharite* terminusokat is). Az Interneten elérhető Ásványtár portálon a Kárpát-medencében felfedezett kőzetek ma már nem érvényes névjegyzékében⁸ azonban a DEI és így FOGARASI által felsorolt összes kőzetnév szerepel: ezek a terminusok tehát ma már nem használatosak, így az egyedüli *nagyágite* kőzetnévnek a DI.-ben való szerepeltetése megkérdőjelezhető.

Az 530 oldalas bibliográfiában két magyar szerző műve szerepel: KISS LAJOSTÓL a Földrajzi nevek etimológiai szótára (1983) és MEZŐ ANDRÁSTÓL A magyar hivatalos helységnevéadás (1982).

3. A magyar recenzens záró gondolata nem lehet más, mint annak felemlegetése, hogy a magyar nyelvészeti szakirodalomból sajnos továbbra is hiányzik nem csak egy történeti, de egy szinkrón deonomasztikon is.⁹ Az előbbihez mindenesetre kiváló mintaként szolgálhatna a DI.

FÁBIÁN ZSUZSANNA
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar

A Névtani Értesítő szerkesztőségébe 2014-ben beérkezett magyar névtani kiadványok

- HOFFMANN ISTVÁN – TÓTH VALÉRIA szerk., *Helynévtörténeti Tanulmányok* 10. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2014. 206 lap
- BAUKO JÁNOS – BENYOVSZKY KRISZTIÁN szerk., *A nevek szemiotikája*. Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara – Magyar Szemiotikai Társaság, Nyitra–Budapest, 2014. 266 lap
- ERDÉLYI ERZSÉBET, *Kincsvadászat Nagykőrösön. Helyneveink nyomában*. OniPrint, Nagykőrös, 2014. 189 lap

⁶ DEI = BATTISTI, CARLO – ALESSIO, GIOVANNI 1966. *Dizionario etimologico italiano* 1–5. Barbèra, Firenze.

⁷ FOGARASI, MIKLÓS 1981. Panorama di voci ungheresi nell'italiano. *Giano Pannonio. Annali italo-ungheresi di cultura* 2: 135–149.

⁸ *Invalid names referring to minerals discovered in the Carpathian area*. http://www.mineral.hermuz.hu/kiadv_a_2.htm. (2014. 09. 10.)

⁹ Ígéretes kezdeménynek tekinthető a következő mű 99–136. lapjain közölt (az interneten is elérhető) szótári anyag: TAKÁCS JUDIT 2007. *Keresztnevek jelentésváltozása. Egy tulajdonnévtípus közszóvá válásának modellje*. A Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének Kiadványai 86. Debreceni Egyetem, Debrecen.